

BABANZÂDE
AHMED NAÎM
(AİLESİ VE İLMİ KİŞİLİĞİ)

Editörler:
İbrahim Özcoşar
Ali Karakaş
Uğur Yiğiz
Mahsun Atsız

DİVAN
Kitap

Dicle Üniversitesi

Mardin Artuklu
Universitesi

Bingöl Üniversitesi

Diyarbakır Büyükşehir
Belediyesi

Kayapınar
Belediyesi

İlim Yayma Cemiyeti
Diyarbakır Şubesi

Kadim Akademi

Uluslararası
Müslüman Alimleri
Dayanışma Derneği

BABANZÂDE AHMED NAÎM (AİLESİ VE İLMÎ KİŞİLİĞİ)

1. Baskı, 2022

Editörler: İbrahim Özcoşar, Ali Karakaş, Uğur Yiğiz, Mahsun Atsız

Kapak ve İç Tasarım: Zafer Yılmaz

Baskı-Cilt: Deren Matbaacılık Ambalaj San. Ve Tic. Ltd. Şti.
Beylikdüzü OSB Mah. Orkide Cad. No:9/Z
Beylikdüzü / İstanbul Tel: (212) 875 48 86

DİVAN KİTAP

Tahtakale Mah. Ayçiçeği Sok. No: 8/10 D:6 Avcılar / İstanbul
Tel-Faks: (212) 803 40 42
www.divankitap.com.tr / divankitap@gmail.com

Bu kitabın tüm hakları "Editörler Kurulu"na aittir. İzinsiz kopyalanması yasaktır, kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Kitapta yer alan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

DİVAN KİTAP Matbaacılık Basın Yayın Dağıtım ve
Ajans Hizmetleri Ltd. Şti. yayın markasıdır.

BABANZADE SÜLEYMAN HİKMET BEY'İN BİYOGRAFİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Cemal AYDIN

Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü,
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ABD, Doktora Öğrencisi

GİRİŞ

Bu çalışmada Babanzade Süleyman Hikmet Bey'in yaşam öyküsü ele alınmıştır. Babanzade ailesi, hem Osmanlı Devleti'nin son dönemi hem de yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti için önemli bir ailedir. Aile bireyleri devletin çeşitli kademelerinde önemli görevler üstlenmiştir. Çalışmamızda ilk olarak Babanzade Süleyman Hikmet Bey'in ailesi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra Süleyman Hikmet Bey'in eğitimi ve çalışma hayatı incelenmiştir. Elde edilen bilgiler doğrultusunda yaşadığı döneme katkısı değerlendirilmiştir.

Süleyman Hikmet Bey 1880 tarihinde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Mustafa Zihni Paşa, annesi ise Firuze Hanımdır. Süleyman Hikmet Bey, Hariciye Nezareti'nin Umuru Şehbenderlik Kalemî'nde Mülazemet görevlisi olarak çalışmıştır. Gazetecilik mesleğiyle de ilgilenen Süleyman Hikmet Bey "Mecmua" adıyla gazete çıkarmak için ruhsat izni almıştır. Bu gazeteden başka dönemin önemli gazetelerinden sayılan Tercüman-ı Hakikat gazetesini satın almıştır. 9 Haziran 1909'da Mısır'da yazı işleri için görevlendirilmiştir. Süleymaniye kentinden milletvekili seçilmesi nedeniyle, Mısır'daki görevinden ayrılarak İstanbul'a dönmüş, Mebusan Meclisi'ne katılmıştır. İstanbul'a döndükten sonra ticaretle ilgilenen Süleyman Hikmet Bey fabrika ve buna bağlı şirketler kurmuştur. Ticari işlerle ilgili Avrupa ülkelerine çeşitli ziyaretler gerçekleştirmiştir. Ayrıca Süleyman Hikmet Bey, İstanbul Boğaziçi'nde taşımacılık yapmak için kurulan Şirket-i Hayriyye'de müdürlük görevinde bulunmuştur. 11 Ocak 1946'da İstanbul'da vefat eden Süleyman Hikmet Bey, Ayşe Seniha Hanım ile evliydi. Bu evlilikten Cihad, Firuze ve Selim adında üç çocukları vardır.

Babanzade Süleyman Hikmet Bey'in Ailesi

“Baban ya da Babanzadeler” ailesi köklü bir geçmişe sahiptir. Aile üyeleri devletin önemli kademelerinde görev yapmışlardır. Babanzadelerin bulundukları bölge Bağdat'ın Süleymaniye kentidir.¹ Ahmet Cevdet Paşa “Baban Ocaklığı” başlığı altında ailenin tarih içerisinde geçirdiği değişimleri detaylıca anlatmıştır. Ahmet Cevdet Paşa ailenin kurucusu olarak Fakih Ahmet ismini vermiştir. 1669'da ise Süleyman Paşa ailenin liderliğini üstlenmiş, kendisinden sonra kardeşleri ve çocukları liderliği devam ettirmişlerdir. Süleyman Hikmet Bey'in babası Babanzade Mustafa Zihni Paşa, 1850'de Süleymaniye'de doğmuştur.² Osmanlı Devleti bu tarihlerde merkezi idarenin güçlendirilmesi amacıyla bölgedeki önemli ailelerin hâkimiyetlerini azaltmıştır. Babanzadelerin bölgede zayıflayan nüfuzlarından sonra Berzenciler ailesi ön plana çıkmıştır.³

Bağdat Valisi Mithat Paşa'nın mühürdarlık görevini, Mustafa Zihni Paşa yerine getirmiştir.⁴ Osmanlı Devleti'nde Hudeyde, Kerbela, Kozan, Hamidabad (Isparta), Teke, Antalya, Berat, Trablusşam, Bolu, Gümüşhane, Maraş ve Burdur Sancaklarında mutasarrıflık yapmıştır. Adana, Yanya ve Hicaz bölgesinde ise Vali olarak görevlendirilmiştir. Bu bağlamda Mustafa Zihni Paşa, Osmanlı Devleti'nin önemli idarecileri arasında yer almıştır. Devletine kültürel alanda da hizmet eden Mustafa Zihni Paşa pek çok eser kaleme almıştır. 1929 yılı Temmuz ayında, İstanbul'da hayata gözlerini kapatmıştır.⁵

Mustafa Zihni Paşa'nın Ahmed Naim, İsmail Hakkı, Mehmed Asım, Emine, Süleyman Hikmet ve Hüseyin Şükrü adında altı evladı vardır. Hüseyin Şükrü, Paşa'nın ikinci eşi İclal Hanım'ın oğludur. Diğer kardeşlerin annesi ise Firuze Hanımdır. Mustafa Zihni Paşa ve çocukları 19. yüzyıl siyasi ve sosyal hayatına önemli ölçüde katkı ve etki yapmıştır.⁶

Ahmet Naim Bey, 1872'de Bağdat'ta doğmuştur. Eğitim hayatına Bağdat'ta başlamış daha sonra Mektebi Sultani'den 1891'de mezun olmuştur. Mülkiye'ye devam eden Ahmed Naim Bey, 1894'te eğitimini tamamlamıştır. Arapça, Farsça,

¹ Ailenin yaşadığı bölge ve tarihi süreç içerisinde geçirdiği değişimlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz; Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı Tarihi, Tarih-i Cevdet (1822-1895)*, Hikmet Neşriyat, C. I-VI., İstanbul.; S. H. Longgg, “Baban”, *Encyclopaedia of Islam*, 2. Baskı, 1986, s.845.; Edip Bukarlı, *Mustafa Zihni Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Görüşleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nisan, 2018, s.13-53.

² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Babıali Evrak Odası (BEO), Dos./ Göm. nr. 304/22741.

³ Gökhan Çetinsaya, “II. Abdülhamid Dönemi'nde Kuzey Irak'ta Aşiret, Tarikat ve Siyaset”, *Divan: Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi*, Sayı 7, 1999, ss. 153-168.

⁴ Cihad Baban, “Hocam ve Amcam Şükrü Baban”, *Ord. Prof. Şükrü Baban'a Armağan*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul, 1984, s.5

⁵ Bukarlı, *Mustafa Zihni Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Görüşleri*, s. X-XI.

⁶ Mustafa Zihni Paşa'nın çocuklarının isimleri ile ilgili kaynaklarda farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Cihad Baban, amcası Şükrü Baban için yazdığı makalede ailesi hakkında yukarıdaki isimleri zikretmiştir. Ayrıca Babanzadeler ile ilgili Taha Toros'un arşivinde eski harflerle yazılı seçere taslağı bulunmaktadır. Bu taslaktaki bilgilerle hem arşiv vesikaları hem de gazetelere verilen ölüm ilanlarındaki isimler karşılaştırılmıştır. Bkz; Taha Toros Arşivi, “Babanzadeler Seçere Taslağı”, 001637440019.pdf (marmara.edu.tr) Erişim Tarihi, 07.02.2022; Bukarlı, *Mustafa Zihni Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Görüşleri*, s.13-53.

Fransızca ve Kürtçe dillene hâkimdir.⁷ İlk görevine Hariciye Nezareti Tahrirat Kalemi'nde 26 Eylül 1984'te başlamıştır. Babıali Tercüme Odasında çalışmıştır.⁸ Mektebi Sultani'de Arapça Muallimi, Maarif Nezareti İlmiye Azalığı, Mülga Me-katib-i Rüştîye idaresi Müdürlüğü, Tedrisad-ı Aliye Müdürlüğü gibi görevlerde bulunmuştur. Sebilürreşad dergisinde Hadis konusunda yazılar kaleme almıştır.⁹ İstanbul Darülfünun kürsülerinde 1914'ten 1933'te kapatılmasına kadar dersler vermiştir. 1926 tarihinde TBMM'de alınan kararla Kur'an meali, hadis ve tefsir kitabı yazmak için Mehmet Akif, Elmalılı Hamdi Efendi ve Babanzade Ahmet Naim görevlendirilmiştir.¹⁰ Dini ve ilmi yönü yüksek olan Babanzade Ahmet Naim, babasının ölümünden beş yıl sonra 13 Ağustos 1934'te hayata gözlerini kapatmıştır.¹¹

İsmail Hakkı Bey'de ağabeyi gibi Bağdat'ta 1876 yılında doğmuştur. İlkokul eğitimini burada aldıktan sonra eğitimine İstanbul'da devam etmiştir. 1895'de lise eğitimini tamamlamıştır. Mülkiye'ye devam eden İsmail Hakkı Bey, Sultan Abdülhamid adına okunan mevlidin şekerini bazı sınıf arkadaşları ile birlikte yememesi üzerine okuldan çıkarılmıştır.¹² Eğitimini yarıda bırakmayan İsmail Hakkı Bey, Mekteb-i Hukuk'ta eğitimine devam ederek buradan mezun olmuştur.¹³ Abdullah Zühtü ile İkdâm gazetesinde yazılar yazmış, daha sonra Tanin'e geçmiştir.¹⁴ Şura-yı Ümmet ve Roj-i Kürd isimli gazeteler için makaleler yazmıştır.¹⁵ Gazeteciliğinin yanında siyasetle de ilgilenen İsmail Hakkı Bey, Bağdat ve Divaniye mebusluğu yapmıştır. 1911'de ise Maarif Nazırı olmuştur. İsmail Hakkı Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde yer alan önemli şahsiyetlerden biridir. Cemiyetin dış politikasına etki etmiştir.¹⁶ İsmail Hakkı Bey, siyaset ve gazeteciliğinden başka eğitimci olarak da önemli faaliyetler yürütmüştür. Mülkiye Mektebi'nde Hukuk dersleri vermiştir. Osmanlı Devletinde Anayasa Hukuku ko-

⁷ İsmail Kara, "Rüsüh ve İstikamet Sahibi Bir Zat Babanzade Ahmet Naim Bey'in Hayatı ve Eserleri", *Babanzade Ahmet Naim Hayatı, Eserleri, Fikirleri, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları*, İstanbul, 2018, s.15.

⁸ Sezai Balcı, *Babıali Tercüme Odası*, Libra Yayınları, İstanbul, 2013.

⁹ Selahattin Hilav, "Düşünce Tarihi (1908-1980)", *Türkiye Tarihi*, (Haz. Sina Akşin), Cem Yayınevi, C. 4, İstanbul, 2008, s.384; Adem Efe, "sebilürreşad", *İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s.252

¹⁰ İsmail Kara, "Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Üzerine Birkaç Not", *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s.27.

¹¹ Osman Ezici, *Babanzade Ahmed Naim'in Ahlak Anlayışı ve Felsefi Görüşleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Sivas, 2010, s.6-7; İsmail Lütfi Çakan, "Babanzade Ahmed Naim", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 4, İstanbul, 1991, s. 375-376.

¹² Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebiyat Anıları*, (Haz. Rauf Mutluay), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 156, İstanbul, 1975, s.171.

¹³ Ali Çankaya, "Son Asır Türk Tarihinin önemli olaylarıyla birlikte" *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiyeliler Şeref Kitabı)*, Mars Matbaası, Cilt 2 (C Bölümü 2. Kısım), Ankara, 1968-69, s.996.

¹⁴ Faysal Mayak, *Babanzade İsmail Hakkı Bey'in Gözünden Osmanlı Devleti'nin İç ve Dış Politikası (1908-1913)*, Basılmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2019, s.6-7; Yalçın, *Edebiyat Anıları*, s.171.

¹⁵ M. Şükrü Hanioglu, "Şura-yı Ümmet", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 39, 2010, s.241.

¹⁶ Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, Kaynak Yay., İstanbul, 2004, s.120, 207.

nusunda öne çıkmış bir isimdir.¹⁷ Mülkiye Mektebinde ders verdiği sırada beyin kanaması nedeniyle 26 Aralık 1913'te sınıfta vefat etmiştir.¹⁸

Mehmet Asım Bey'de diğer kardeşleri gibi Bağdat'ta doğmuştur. Orta ve lise eğitimini özel öğrenim görerek tamamlamıştır. Türkçe, Fransızca, Arapça ve Kürtçe dillerini bilmektedir. Mülkiye Mektebinden mezun olmuştur. Osmanlı Devleti'nde çeşitli kademelerde görev almıştır. Göynük, Ladik, Yenihan (Yıldızeli Sivas), Tonus (Şarkışla), Koçkiri (Sivas), Zile ve Köprülü kazalarında kaymakamlık yapmıştır. Görevlerinde gösterdiği başarı sonucu Karahisar-ı Şarki (Şebinkarahisar) Sancağı Mutasarrıflığına atanmıştır. Burada hastalığa yakalanması sonucu genç sayılabilecek bir yaşta vefat etmiştir.¹⁹

Mustafa Zihni Paşa'nın çocukları içerisinde tek kızı olan Emine Hanım ile ilgili arşiv ve vesikalarda ayrıntılı bilgiye ulaşılammıştır. Aile bireylerinin en küçüğü olan Hüseyin Şükrü Baban, 1889'da İstanbul'da doğmuştur.²⁰ Eğitim hayatına Isparta iptidai, Antalya ile İstanbul Süleymaniye rüştiye mektebinde başlamıştır. Trablusşam'da Fransız Mektebine gitmiştir. Bolu'da Rüştiye eğitimi aldıktan sonra Galatasaray Lisesi'nden mezun olmuştur.²¹ Paris'e giderek hem Hukuk Fakültesi hem de Siyasi Bilgiler Okulu'nda eğitim almıştır. 1913'te Hariciye Nezareti Matbuat Kalemî'nde görev yapmak üzere tayin edilmiştir. Akabinde Mısır Fevkalade komiserliğine ikinci kâtip olarak görevlendirilmiştir.²² Mısır'dan ayrıldıktan sonra Galip Kemali Söylemezoğlu Büyükelçiliği zamanında Moskova'ya gitmiştir.²³ 1918'den sonra memuriyetten ayrılan Şükrü Baban, Tercümanı Hakikat gazetesinde gazetecilik yapmıştır. 1923 tarihinde gazetecilikten ayrılmış, Şeker ve Petrol İhhisarları Hukuk Müşavirliği'ne getirilmiştir. 1926'da ise Mülkiye Mektebi'ne doktrin ve iktisat hocası olarak tayin edilmiş, 29 Ekim 1929'da aynı kurumda müdür tayin edilmiştir.²⁴ 1933'ten itibaren İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Ordinaryüs Profesör olarak görev almıştır.²⁵ Mülkiye'nin Ankara'ya taşınması fikrine karşı olan Şükrü Baban, 25 Ekim 1936'da istifa etmiştir. 1937'de Yüksek İktisad ve Ticaret Mektebi İktisadi Coğrafya ve İktisadi Doktrinler Kürsüsü profesörlüğünü üstlenmiştir. 1954 tarihinde İstanbul Üniversitesi İktisad Ordinaryüs

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Haldun Eroğlu, "Mustafa Kemal Atatürk'ün Düşün Dünyasının Oluşumundaki Etkenlerle ilgili Bazı Görüşler", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.27-28, Mayıs-Kasım, 2001, s.292-294.

¹⁸ Baban, "Hocam ve Amcam Şükrü Baban", s.7; Mayak, *Babanzade İsmail Hakkı Bey'in Gözünden Osmanlı Devleti'nin İç ve Dış Politikası (1908-1913)*, s.20-21.

¹⁹ Bkz Mehmet Asım Bey'e ait şecere taslağı; BOA, DH_SAİDd, 101/192; BOA, DH_SAİDd, 180/73; BOA, BEO, 4173/312934/1/1

²⁰ Mezar taşında doğum tarihi 1888 şeklinde yanlış yazılmıştır. Cihad Baban, "Hocam ve Amcam Şükrü Baban" adlı makalesinde doğum tarihini 1890 olarak yazmış ve Bağdat'ta doğduğunu belirtmiştir.

²¹ BOA, DH_SAİDd, 188/195; Çankaya, "Son Asır Türk Tarihinin önemli olaylarıyla birlikte" s.858. İbrahim Alaettin Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyatı, 1943, s.58.

²² BOA, DH_SAİDd, 188/195.

²³ BOA, MV, 211/3/1/1

²⁴ Baban, "Hocam ve Amcam Şükrü Baban", s.7-8; Çankaya, "Son Asır Türk Tarihinin önemli olaylarıyla birlikte" s.859.

²⁵ Nusret Ekin, "Ord. Prof. Şükrü Baban'ı Anarken", *Ord. Prof. Şükrü Baban'a Armağan*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul, 1984, s.1.

Profesörü olarak emekliye ayrılmıştır. Gazetecilik mesleğine devam eden Şükrü Baban, Yeni Sabah, Son Posta, Tasvir-i Efkâr (Tasvir), Tercüman gibi gazetelerde siyaset ve ekonomi hakkında makaleler yazmıştır.²⁶

Babanzade Süleyman Hikmet Bey

Mustafa Zihni Paşa'nın diğer bir oğlu olan Süleyman Hikmet Bey, 1880'de dünyaya gelmiştir. Aldığı eğitim ve gittiği okullar hakkında yazılı bir bilgi bulunmamıştır. Fakat Hariciye Nezareti Umuru Şehbenderlik Kalemî'nde mülazemet (İlmiye mesleği adaylarının meslekî stajları ve görev bekleme süreleri için kullanılan terim) görevinde çalışmıştır. Görevi nedeniyle aldığı eğitim hakkında Mektebi Sultani mezunu, hukuk ya da mülkiye mezunu olabileceği yorumu yapılabilir.²⁷ Süleyman Hikmet Bey, görevini yarım bırakarak Avrupa'ya gitmiştir. Abdülhamid iktidarına karşı muhalif bir kişidir. Bu doğrultuda Abdülhamid'e karşı hareket eden hürriyet yanlısı kişi ve gruplara katılmıştır. 4 Şubat 1902 tarihinde Paris'te düzenlenen Birinci Jön Türk Kongresinde yer almıştır.²⁸ Paris'te İttihat ve Terakki'nin önde gelen şahsiyetlerinden İbrahim Temo ile sıkça görüşmüştür.²⁹

Avrupa'dan döndükten sonra memurluğunun yarım kalmasından dolayı Mağdur-i Siyasiye³⁰ Kanunu'ndan yararlanmak için başvuru yapmıştır. Maliye ve Nafia dairesince başvurusu incelenmiş, kanundan yararlanmasının uygun olmadığına karar verilmiştir.³¹ Süleyman Hikmet Bey, ağabeyleri gibi gazetecilik mesleğine ilgi duymuş 1908'de "Mecmua" adıyla gazete çıkarmak için ruhsat izni almıştır.³² Bu girişiminden başka dönemin önemli gazetelerinden olan Tercüman-ı Hakikat gazetesinin satın almıştır.³³

9 Haziran 1909'da Mısır Fevkalade Komserlik refakatinde Muharrerat-ı Ecnabiyye'de görev yapmak üzere tayin edilmiştir.³⁴ Mısır'da bulunduğu dönemde Osmanlı Devleti savaş halindeydi. Trablusgarp'ta, İtalya'nın işgaline karşı mücadele başlamıştı. Anadolu'dan pek çok subay bölgede direnişi arttırmak için Trablusgar'a gitmeye çalışıyordu. Süleyman Hikmet Bey, Anadolu'dan gelen as-

²⁶ Çankaya, "Son Asır Türk Tarihinin önemli olaylarıyla birlikte" s.859.

²⁷ Hariciye Nezareti Umuru Şehbenderlik Kalemî'nde çalışabilme şartları için bkz; Emre Gör, "1881 Tarihli Şehbenderler Nizamnamesi Üzerinde Bir İnceleme", *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, Mayıs, 2019, s.76.

²⁸ Ahmed Bedevi Kuran, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s.347-348; Ahmed Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Tan Matbaası, İstanbul, 1945.

²⁹ Bülent Demirbaş, İbrahim Temo'nun İttihat ve Terakki Anıları, Arba Yayınları, İstanbul, 1987, s.157, 160.

³⁰ Ülke dışında bulunan pek çok kişi Mağdur-i Siyasiye kanunundan faydalanmak için başvuru yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Hasan Ali Polat, *II. Meşrutiyet Döneminde Siyasi Sürgünler (1908-1918)*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Antalya, 2018, s.70-130.

³¹ Arşiv belgeleri için bkz; BOA, BEO, 4364/327234/1,2; ŞD, 43/00018/1,2,3,4.

³² BOA, DH.MKT, 1300/19/1/1.

³³ Baban, "Hocam ve Amcam Şükrü Baban", s.8.

³⁴ BOA, İ.MTZ, (05),32/1886/2.

kerlerin Trablus'a gitmelerine yardımcı olmuştur. Bu nedenle İngilizler, Süleyman Hikmet Bey'in görevine son verilmesini Osmanlı Devleti'nden istemiştir. Yabancı bir devletin talebi üzerine, karar vermenin küçük düşürücü olay olması nedeniyle, Osmanlı yöneticileri Süleyman Hikmet Bey'i Süleymaniye'den aday göstererek mebus seçilmesi sağlamıştır. Mısır'dan ayrılan Süleyman Hikmet Bey, meclis çalışmalarına katılmak için İstanbul'a dönmüştür.³⁵

İstanbul'da ticaretle ilgilenen Süleyman Hikmet Bey, yurtdışına çeşitli seyahatler yapmıştır.³⁶ İttihat Terakki Cemiyeti içerisinde yer alan Süleyman Hikmet Bey, cemiyetin dağılmasından sonra Teceddüt Fırkası'nın Meclis-i İdare üyeleri arasında yer almıştır.³⁷ Ayrıca İstanbul'da kurulan Kürdistan Teali Cemiyeti'nin kurucuları içinde babası Mustafa Zihni Paşa³⁸ ve kardeşi Şükrü Baban'la birlikte yer almıştır.³⁹

Süleyman Hikmet Bey, İstanbul'da ispiro, ıtriyat ve likör fabrikası⁴⁰ ve yurtdışına tütün ihraç etmek, zirai faaliyetlerde bulunmak için "Duhanı Osmanlı Anonim Şirketi" kurmuştur.⁴¹ Süleyman Hikmet Bey, ticari faaliyetlerinin yanında Şirketi Hayriye Genel Müdürlüğü de yapmıştır.⁴² Süleyman Hikmet Bey, 12 Ocak 1946'da İstanbul'da vefat etmiştir. Beyazıd Caminde kılınan cenaze namazından sonra Edirnekapi'daki aile kabristanlığına defnedilmiştir.⁴³ Ayşe Seniha Hanım ile evli olup, bu evlilikten Cihad, Selim ve Firuze adında üç evladı olmuştur.

SONUÇ

Babanzade ailesi, Osmanlı Devleti'nin önemli aileleri arasındadır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin son döneminde etkin rol almışlardır. Süleyman Hikmet Bey'in Babası Mustafa Zihni Paşa, Mutasarrıf ve Vali olarak şehirleri yönetmiştir. Çocuklarının eğitime önem vererek, onların donanımlı bir şekilde yetişmesini sağlamıştır. Mustafa Zihni Paşa'nın çocukları arasında Ahmed Naim, İsmail Hakkı ve Hüseyin Şükrü diğer kardeşlerine oranla daha çok ön planda yer almış ve tanınmıştır. Şüphesiz Mehmet Asım Bey'in hayatına bakıldığında onun da

³⁵ Cumhuriyet, (4 Ekim 1984), s.8; Baban, "Hocam ve Amcam Şükrü Baban", s.7-8; Cihad Baban, *Politika Galerisi (Büstler ve Portreler)*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970, s.10.

³⁶ BOA, DH.EUM.SSM, 54/97/1/1.

³⁷ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler (Mütareke Dönemi)*, Hürriyet Vakfı Yayınları, Cilt 2, s.92.

³⁸ Ahmed Bedevi Kuran "İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler" adlı eserinde "Türk Olmayan Unsurların Bozgunculukları" başlıklı bölümde Babanzade Mustafa Zihni Paşa'nın Kürtçülük hareketlerine tüm ısrarlara rağmen katılmadığını söylemektedir. Bkz; Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*,

³⁹ Babanların Kürdistan Teali Cemiyeti içerisindeki faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Bilal Altan, *Kürdistan Teali Cemiyeti: Kuruluş, Amaç ve Faaliyetler*, Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Mardin, 2017, ss. 353; Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler (Mütareke Dönemi)*, s.186.

⁴⁰ BOA, BEO, 4519/338877/1/1.

⁴¹ BOA, MV, 248/20/1/1.

⁴² Cumhuriyet, (16 Ocak 1955), s.2.

⁴³ Cumhuriyet, (12 Ocak 1946), s.3; Cumhuriyet, (13 Ocak 1946), s.1; Cihad ve Selim Baban'ın sahibi olduğu Son Saat Gazetesinde dördüncü ölüm yıl dönümü nedeniyle hakkında yazı kaleme alınmıştır. Kendisine ait bir resmin de mevcut bulunduğu yazıda "Hürriyet mücadelesinin en ön saflarında yer aldığı ve bu uğurda yurt dışında yaşadığı" bilgileri paylaşılmıştır. Bkz; Son Saat, (12 Ocak 1950), s.1, 2.

kardeşleri gibi başarılı olacağı aşikârdır. Fakat erken yaşta yakalandığı hastalığı nedeniyle hizmetleri yarım kalmıştır. Ahmed Naim, dini ve ilmi yönü yüksek bir şahsiyettir. Hadis konusundaki çalışmaları çok değerlidir. Arapçaya hâkim olmasına rağmen Türk dilinin korunmasına dikkat etmiştir. Döneminin önemli İslam âlimlerindendir. İsmail Hakkı Bey ise özellikle hukuk konusunda çalışmalar yapmıştır. Hukuku Esasiye adlı eseri Mustafa Kemal Atatürk tarafından okunmuş, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında fikirlerinden yararlanılmıştır. Hüseyin Şükrü ise özellikle iktisat konusunda, eserleri ve görüşleriyle dönemine etki etmiştir.

Mustafa Zihni Paşa'nın çocukları arasında kardeşlerine oranla daha az tanınan Süleyman Hikmet Bey, kardeşleri kadar olmasa bile, onun da yaşam öyküsü başarılarla doludur. Hariciye Nezareti konsolosluk işleri dairesinde görev yapmıştır. Özellikle Mısır'da görevdeyken Anadolu'dan Trablusgarp'a gitmeye çalışan Binbaşı Enver Bey, Kolağası Mustafa Kemal, Fuat Bey (Bulca), Nuri Bey (Conker) gibi subaylara İngilizlerin baskılarına rağmen yardımcı olmuştur. Süleyman Hikmet Bey, Abdülhamid iktidarına karşı hürriyet mücadelesinin içerisinde yer almıştır. Paris'e gitmiş, Jön Türk kongrelerine katılmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin dağılmasından sonra Teceddüt Fırkası'nın Meclis-i İdare üyeleri arasında yer almıştır. Gazetecilik yaparak kamuoyunun aydınlatılmasına çalışmıştır. Süleyman Hikmet Bey'in öne çıktığı diğer bir yönü ekonomi alanındaki girişimleridir. Osmanlı Devleti'nde fabrika ve şirket kurmuştur. Yurtdışına pek çok kez ziyaretler yaparak ürün ihraç etmek için girişimlerde bulunmuştur. Kurduğu şirket ve fabrika Osmanlı Devleti'nin sona ermesinden sonra Türkiye Cumhuriyeti içinde faaliyetlerine devam etmiştir.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), 304/22741; 4173/312934/1/1; 4364/327234/1,2; 4519/338877/1/1.
BOA, Dahiliye Nezareti Emniyeti Umumiye Defterleri, (DH.EUM.SSM), 54/97/1/1.
BOA, Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH.MKT), 1300/19/1/1
BOA, Dahiliye Nezareti Sicili Ahval Defteri (DH_SÂİDd), 101/192; 180/73; 188/195;
BOA, İmtiyaz Defterleri (İ.MTZ), (05),32/1886/2.
BOA, Meclisi Vükela mazbataları (MV), 211/3/1/1; 248/20/1/1.
BOA, Şura-yı Devlet Defterleri (ŞD), 43/00018/1,2,3,4.

Gazeteler

Cumhuriyet, (12 Ocak 1946).
Cumhuriyet, (13 Ocak 1946).
Cumhuriyet, (16 Ocak 1955).
Cumhuriyet, (4 Ekim 1984).
Son Saat, (12 Ocak 1950).

Kitap, Dergi vb Basılı Eserler

Ahmad, Feroz, İttihat ve Terakki 1908-1914, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004.

- Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı Tarihi, Tarih-i Cevdet (1822-1895)*, Hikmet Neşriyat, Cilt I-VI, İstanbul.
- Altan, Bilal, *Kürdistan Teali Cemiyeti: Kuruluş, Amaç ve Faaliyetler*, Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Mardin, 2017.
- Baban, Cihad, “Hocam ve Amcam Şükrü Baban”, *Ord, Prof. Şükrü Baban’a Armağan*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul, 1984.
- Baban, Cihad, *Politika Galerisi (Büstler ve Portreler)*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970.
- Balcı, Sezai, *Babialı Tercüme Odası*, Libra Yayınları, İstanbul, 2013.
- Bukarlı, Edip, *Mustafa Zihni Paşa’nın Hayatı ve Siyasi Görüşleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nisan, 2018.
- Çakan, İsmail Lütfi, “Babanzade Ahmed Naim”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 4, İstanbul, 1991.
- Çankaya, Ali, “Son Asır Türk Tarihinin önemli olaylarıyla birlikte” *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiyeliler Şeref Kitabı)*, Mars Matbaası, Cilt 2, Ankara, 1968-69.
- Çetinsaya, Gökhan, “II. Abdülhamid Dönemi’nde Kuzey Irak’ta Aşiret, Tarikat ve Siyaset”, *Divan: Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi*, Sayı 7, 1999.
- Demirbaş, Bülent, İbrahim Temo’nun İttihad ve Terakki Anıları, Arba Yayınları, İstanbul, 1987.
- Efe, Adem, “sebilürreşad”, *İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009.
- Ekin, Nusret, “Ord, Prof. Şükrü Baban’ı Anarken”, *Ord, Prof. Şükrü Baban’a Armağan*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul, 1984.
- Eroğlu, Haldun, “Mustafa Kemal Atatürk’ün Düşün Dünyasının Oluşumundaki Etkenlerle ilgili Bazı Görüşler”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.27-28, Mayıs-Kasım, 2001.
- Ezici, Osman, *Babanzade Ahmed Naim’in Ahlak Anlayışı ve Felsefi Görüşleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Sivas, 2010.
- Gör, Emre, “1881 Tarihli Şehbenderler Nizamnamesi Üzerinde Bir İnceleme”, *Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, Mayıs, 2019.
- Gövsâ, İbrahim Alaettin, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyatı, 1943.
- Hanioğlu, M. Şükrü, “Şura-yı Ümmet”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt, 39, 2010.
- Hilav, Selahattin, “Düşünce Tarihi (1908-1980)”, *Türkiye Tarihi*, (Haz. Sina Akşin), Cem Yayınevi, Cilt 4, İstanbul, 2008.
- Kara, İsmail, “Rüsüh ve İstikamet Sahibi Bir Zat Babanzade Ahmet Naim Bey’in Hayatı ve Eserleri”, *Babanzade Ahmet Naim Hayatı, Eserleri, Fikirleri*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.
- Kara, İsmail, “Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Üzerine Birkaç Not”, *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.
- Kuran, Ahmed Bedevi, *Osmanlı İmparatorluğu’nda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.
- Kuran, Ahmed Bedevi, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Tan Matbaası, İstanbul, 1945.
- Longgg, S. H, “Baban”, *Encyclopaedia of Islam*, 2. Baskı, 1986.
- Mayak, Faysal, *Babanzade İsmail Hakkı Bey’in Gözünden Osmanlı Devleti’nin İç ve Dış Politikası (1908-1913)*, Basılmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2019.
- Polat, Hasan Ali, *II. Meşrutiyet Döneminde Siyasi Sürgünler (1908-1918)*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Antalya, 2018.

Toros, Taha, “Babanzadeler Şecere Taslağı”, 001637440019.pdf (marmara.edu.tr)
Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler (Mütareke Dönemi)*, Hürriyet Vakfı Yayınları, Cilt 2, 2015.
Yalçın, Hüseyin Cahit, *Edebiyat Anıları*, (Haz. Rauf Mutluay), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 156, İstanbul, 1975.